

Araştırma Makalesi • Research Article

1-3 Kasım 2019 tarihleri arasında Aydın'da düzenlenen III. Uluslararası EUREFE Kongresi için Özel Sayı
[Special Issue on 3rd International EUREFE Congress, November 1-3, 2019, Aydın, Turkey]

Küreselleşme ve İktisadi Kalkınma İlişkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz

The Relationship between Globalization and Economic Development: An Empirical Analysis for Turkey

Sinem Dünder^{a,*}, Hatice Küçükkaya^b

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonomi ve Finans ABD, 09010, Aydın/Türkiye.

ORCID: 0000-0003-3206-9590

^b Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, 09010, Aydın/Türkiye.

ORCID: 0000-0002-9938-9794

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 03 Aralık 2019

Düzeltilme tarihi: 20 Aralık 2019

Kabul tarihi: 26 Aralık 2019

Anahtar Kelimeler:

İktisadi Kalkınma

Küreselleşme

Varyans Ayrıştırması

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 03, 2019

Received in revised form December 20, 2019

Accepted December 26, 2019

Keywords:

Economic Development

Globalization

Variance Decomposition

ÖZ

Küreselleşmenin hızlı teknolojik gelişmeler sayesinde daha da hız kazandığı 21. yüzyıl da, ülkelerin en temel hedefi toplum refah seviyesini artırmaktır. Toplumun refah seviyesinin artırılması için gelişmekte olan ekonomilerde özellikle ekonomik büyüme üzerinde durulsa da; gelir eşitsizliği, yoksulluk, işsizlik, kültürel değişim, sağlık, eğitim, çevre ve iklim değişikliği gibi etkenler yüksek refah seviyesinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli diğer faktörler arasında sayılmaktadır. Sadece ekonomik yönüyle değil, çok yönlü bir süreç olan ekonomik kalkınma; finansal gelişme, nüfus artışı, teknolojik ilerleme, tarım ve beşerî sermaye gibi çeşitli faktörleri içinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin 1990-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak, küreselleşme ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin varlığı güncel zaman serisi teknikleri ile sınanmaktadır. Ekonometrik bulgular sonucunda, Türkiye ekonomisinin küreselleşme endeksleri ve kalkınma kriterleri arasındaki ilişki ampirik olarak kanıtlanmaktadır.

ABSTRACT

In the 21st century, when globalization gained momentum thanks to the rapid technological developments, the main objective of the countries was to increase the level of society welfare. In order to increase the welfare level of the society, especially economic growth in developing economies is emphasized; factors such as income inequality, poverty, unemployment, cultural change, health, education, environment and climate change are among the other factors necessary for achieving high levels of welfare. Economic development, which is a multi-faceted process, not only in its economic aspect; also incorporates various factor like financial development, population growth, technological progress, agriculture and human capital. Therefore, in this study, using annual data for the 1990-2017 period, for Turkish economy, the existence of the relationship between globalization and economic development is tested with the current time series techniques. As a result of econometric findings, the relationship between globalization and development criteria of Turkish economy is evidenced by empirically.

1. Giriş

Kalkınma iktisadi, iktisat bilim disiplinine kıyasla yeni oluşturulmuş disiplinlerarası bir konumda yer almaktadır. İktisadi kalkınma konusu, genel itibarı ile sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kaynak kıtlığının en verimli şekilde dağıtılmasının yanı sıra, makro iktisadi, mikro iktisadi, sosyal, beşerî sermaye, politik ve kurumsal

mekanizmaların bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi için organize edilmesine yönelik oldukça geniş ve birbirine bağımlı alanları içermektedir (Todaro ve Smith, 2006). Bu doğrultuda, iktisadi kalkınma genellikle bir arada sık kullanılan ve benzer anlamlar içeren ilerleme, modernleşme, sanayileşme, yapısal değişim büyüme ve gelişme gibi kavramlarla bütünleşmiş, onların yerine kullanılmış ve bununla birlikte anlam kaymasına sebep

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: sinemdunder07@gmail.com

olmuştur. Kalkınma kavramının bazen modernleşmenin ve çoğunlukla ekonomik büyümenin yerine kullanımı hem literatürün yanı sıra günlük konuşma dilinde de kullanılmaktadır. (Yavilioğlu, 2002: 59). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), kalkınmanın yalnızca ekonomik bir amaç içermediğine dikkat çekmektedir. Kalkınmanın en temel amacı bireyin her yönden yaşam kalitesini yükselterek sağlıklı bireylerden oluşan bir toplum oluşturmaktır. Bununla birlikte ekonomik dengesizlikler, küreselleşen ekonomide yükselen entegrasyona rağmen, birçok bölgedeki sosyal problemleri ve siyasi istikrarsızlığı önem arz etmektedir. Toplumsal refahın artırılması, “azgelişmiş” ekonomilerin “gelişmiş” ekonomiler düzeyine erişebilmeleri için pozitif anlamlar yüklenen iktisadi kalkınma kavramında ki aşırı yoksulluk, gelir dağılımının kapitalistleşmenin beraberinde getirdiği gelir eşitsizlikleri, dış borçlanma, azgelişmişlik ve ticaretteki dengesizlik gibi sorunlar, henüz çözülmedi (UNDP, 21.09.2019). Kalkınma, genel olarak azgelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için toplumun geneli tarafından varlığı kabul edilen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Doğru bir kalkınma stratejisi; iktisadi büyümenin beraberinde yoksulluğun her biçimi ve boyutunu ortadan kaldırma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda iktisadi kalkınma; küresel çözümler isteyen küresel bir sorundur. Bunun yanı sıra Milner’e göre ekonomik kalkınma, içinde olunan hükümet faaliyetleri ile ayrıştırılmamaktadır. Marshall ise kalkınma için; “her türlü düşüncenin gelişmesinde veya sosyal kurumların gelişmesinde olduğu gibi sadece zamanla ortaya çıkışa işaret eden” ifadesine yer vermektedir (Arndt, 1981: 458). Neoklasik, Keynesyen, Marksist, Schumpeterian gibi, birçok düşünür; verimlilik de bir yükselişin gerçekleşebilmesi için, inovasyon ve gelişmiş üretim araçlarının daha etkin kullanımını ve buna bağlı olarak daha iyi ürünlerin ortaya çıkacağını, bunların ise tüm iktisadi sistemine etkin bir biçimde yayılacağını kabul etmektedir. İktisat düşünürleri arasında gerçekleşen görüş farklılıkları ise Üçüncü Dünya ülkelerinin yatırım ve kalkınma programlarını yerine getirirken meydana gelen sorunlardan kaynaklanmaktadır (Çelik ve Erkan, 2010: 184).

Küreselleşme, en genel ve yaygın tanımı ile mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, finansal kaynakların, teknolojik bilgi ve biriminin sürekli bütünleştiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Şenses, 2004: 1). Clark (2000), Norris (2000) ve KOF endeksini geliştiren Dreher (2006)’in tanımına göre ise küreselleşme, bireyler arasında, bilgi ve fikir, sermaye ve mallar dâhil olmak üzere çeşitli akışların aracılık ettiği iç veya çok kıta mesafelerindeki aktörler arasında bağlantı ağları oluşturma sürecini açıklar. Küreselleşme, teknolojileri, ulusal ekonomileri, kültürleri ve karmaşık ilişkileri kapsayan bir süreçtir (Gygli, Haelg, Potrafke ve Sturm, 2019: 546). Küreselleşme kavramı, dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla bütünleşmesi ve iktisadi karar alıcıların, bu süreci giderek kapitalizmin

sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlemesi olarak da ifade edilmektedir (Yeldan, 2002: 2).

Küreselleşmenin hızlı teknolojik gelişmeler sayesinde daha da hız kazandığı 21. yüzyılda ülkelerin en temel hedefi toplum refah seviyesini artırmaktır. Toplumun refah seviyesinin artırılması için gelişmekte olan ekonomiler de özellikle ekonomik büyüme üzerinde durulsa da gelir eşitsizliği, yoksulluk, işsizlik, kültürel değişim, sağlık, eğitim, çevre ve iklim değişikliği gibi etkenler yüksek refah seviyesinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli diğer faktörler arasında sayılmaktadır. Sadece ekonomik yönüyle de değil, çok yönlü bir süreç olan ekonomik kalkınma; finansal gelişme, nüfus artışı, teknolojik ilerleme, sosyal, politik gibi çeşitli faktörleri içinde barındırmaktadır.

Bu nedenle bu çalışmada Türkiye ekonomisinin 1990-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak, küreselleşme ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin varlığı güncel zaman serisi, VAR analizi ile sınanmaktadır. Literatürdeki ilgili çalışmalardan farkı olarak ele alınan dönem ve ilgili parametreler 2 model üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde literatür taramasına yer verilmekte, üçüncü bölümde küreselleşmenin tarihsel dönüşümü ve ölçümü incelenmektedir, dördüncü bölümde; ekonometrik model, analiz ve bulgulara yer verilerek, elde edilen bulgular raporlanmıştır. Son bölüm olan beşinci bölümde ise güncel zaman serisi teknikleri, VAR analizine ilişkin ampirik bulgular ve çalışmanın geneline ilişkin sonuç ve öneriler ile çalışma tamamlanmaktadır.

2. LiteratürTaraması

Schulze (1999), 1945 yılı sonrası Batı Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşen ekonomik entegrasyonun, ekonomik büyümeyenin yanı sıra kişi başına düşen yurtiçi hâsıla ve insani kalkınmaya ek olarak nüfus ve bebek ölümlerinin farklı bölümlerinde de yakınlaşmaya sebep olduğunu ileri sürmektedir (Schulze ve Baines, 1999: 162-174). Dreher (2003), ise tek iktisadi büyüme değişkeni üzerinde durmuş ve küreselleşme ile ekonomik büyüme ilişkisinin ampirik olarak ölçtüğü çalışmasında 1970-2000 yılları verileri kullanarak 123 ülkede küreselleşmenin büyümeye yol açtığını ancak gelir dağılımındaki dengeyi düzeltmek için uygun seviyede olmadığına dikkat çekmiştir. Khan (2005), Minhaj vd. (2004), Watanabe (2004), yaptıkları çalışmalarda, küreselleşme bağlamında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile insani kalkınma arasındaki ilişkiyi ampirik olarak sınamışlardır. Çalışmaların sonuçları tutarlıdır ve küreselleşme ve insani kalkınma arasındaki ilişkinin olumlu varlığını tespit etmişlerdir. KOF endeksini geliştiren Dreher (2006), 1970-2000 yıllarına ait yıllık veriler doğrultusunda 123 ülkeyi analiz ettiği çalışmasında genel küreselleşmenin ve bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediğini ortaya koymuştur. Elde edilen ampirik sonucun özellikle dış ticaret ve sermaye de kısıtlamaların olmadığı gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Çelik ve Erkan

(2010), 1990-2005 yıllarına ait yıllık verileri kullanarak 88 ülke arasındaki küreselleşme ile kalkınma ilişkisini panel veri yöntemi ile sınıamışlardır. Ekonometrik sonuçlar doğrultusunda, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik küreselleşmeye kıyasla teknolojik küreselleşmenin kalkınma üzerindeki etkisinin daha yüksek ve istikrarlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Küreselleşme ölçütü olarak kullanılan KFP endeksini kullanan sınırlı sayıdaki çalışmadan biri olan Heshmati ve Lee (2010), 1995-2001 dönemi yıllık verileri kullanarak 61 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, küreselleşmenin ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile ilişkisini sınıamışlardır. Ekonometrik bulgular, küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında anlamlı, gelir dağılımı ile arasında ise negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kocourek vd. (2013), 88 ülkeyi incelediği çalışmasında, panel veri analizi yardımı ile küreselleşme ile kalkınma arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Ekonometrik bulgular doğrultusunda ekonomik ve sosyal küreselleşme ile kalkınma arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmaktadır, bunun yanı sıra politik küreselleşme ile kalkınma arasında ise zayıf bir ilişkinin varlığına ulaşılmıştır. Omolade vd. (2013), çalışmalarında, Nijerya ekonomisi için 1980-2011 yılları verileri kullanarak gerçekleşen çalışmada küreselleşme ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin test edilmesi amaçlanmış ve eşbütünleşme testleri kullanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Ampirik sonuçlara göre; küreselleşmeye iktisadi kalkınma arasındaki nedensellik ilişkisinin iktisadi kalkınmadan küreselleşmeye doğru tek yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türedi (2016), 1996-2014 dönemi verileri yardımı ile küreselleşme ve iktisadi büyüme ilişkisinin varlığı 40 gelişmekte olan ülke üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sabit etkiler modeli çerçevesinde araştırmıştır ve ilgili sonuçlar, küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki yarattığını göstermektedir. Bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de anlamlı ve pozitifdir. Coulibaly vd. (2017), BRICS ülkelerinde araştıran çalışmasında, iktisadi kalkınma ve hızlı ekonomik büyümenin kaynağı olarak girişimcilik ve küreselleşmenin etkisini, temel olarak dengesiz panel yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda BRICS ülkelerinde girişimcilik ve küreselleşmenin ekonomik büyüme ve kalkınmaya pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür taramasının geneline bakıldığında; ekonomik büyüme değişkeninin kalkınmayı ölçmek amacıyla sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Doğru büyüme modelleri en sağlıklı kalkınma çeşididir; ancak küreselleşme ve iktisadi büyümenin kalkınmayı tam olarak açıklamada yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, kalkınmanın insani gelişme ve beşerî sermaye boyutunun dâhil edildiği çalışmalarda ise değişkenler kısıtlıdır. Ülkelerin küreselleşme düzeyinin ölçülmesinde endeksler haricinde; doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ticari açıklık, sermaye dönüşümü, ekonomik entegrasyon, beşerî sermaye gibi çeşitli parametreler kullanıldığı ampirik yazın

taramasında, küreselleşme ile iktisadi kalkınma ilişkisinin pozitif ya da negatif olduğu sonuçları ile karşılaşılmaktadır. Çalışmamızın parametrelerinin ekonometrik olarak uygulanan bazı çalışmaların özelinde Türkiye örneğinin detaylandırılmış olması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Küreselleşmenin Tarihsel Dönüşümü ve Ölçümü

Hirst ve Thompson, küreselleşmiş bir ekonominin varoluşunu 1870'li dönemlere dayandırmaktadır (Hirst ve Thompson, 2009: 44). Bu görüşü destekleyen Dani Rodrik, küresel ekonomik piyasanın tarihin geçmiş dönemlerinde de varlığının bulunduğunu söylerken, 19. yüzyıl sonlarında dünya ekonomisinin mevcut dönemlere göre çok daha birbiriyle ilişkili olmasına dikkat çekmektedir (Rodrik, 2010: 18). 18. yüzyıl sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben, 1870-1914 yılları arasında dünya mal ve finans piyasalarında ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Söz konusu yıllarda öne çıkan küreselleşme süreci ilk küreselleşme süreci olarak adlandırılmaktadır. Temel belirleyeni, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının kabul edilmesidir. I. ve II. Dünya Savaşları ve ulus devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikaları ile şekillenmektedir (Yeldan, 2002: 22). Tarihsel perspektifte, küreselleşme kavramının ilk gelişme süreci 1870-1930 döneminde kapitalizmin hız kazandığı dönemlere dayanmaktadır. İlgili dönemde ticaretin artması ile azalan taşıma maliyetlerinin yanı sıra yüksek derecede sermaye ve işgücü hareketliliğinden söz edilebilir. 1945-1973 yıllarında ise küreselleşmenin ikinci aşamasının gerçekleştiği savunulmaktadır. Bu aşamada, Bretton Woods kurumları aracılığı ile kurulan makroekonomik düzen rejimi parçalanmış, ilk petrol krizi gerçekleşmiş ve özel sermayenin hareketliliğinin yükselişi ve sanayileşmiş ülkelerin büyümelerindeki hız azalmaya başlamış, bununla birlikte post-kolonyal bağımsız piyasa ekonomileri varlığını göstermiştir. Küreselleşmenin üçüncü aşamasında ise iktisadi düzende en büyük etkiyi yaratan bilgi, iletişim teknolojisinde gerçekleşen devrimidir. Bir başka ifade ile Dünya ekonomisinin son iki yüzyılına bakıldığında, 18. yüzyıl sanayi devrimi ve 1914-1970 ara döneminin ardından dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği dikkat çekmektedir. 1990'lı yıllarda Sosyalist Blok'un dağılması ile serbest piyasa ekonomisinin dünyadaki hâkim politikası olması küreselleşmenin son dönemde etkinliğini arttırmıştır (Çelikel Danışoğlu, 2004: 218).

Bu doğrultuda küreselleşmenin 40-50 yıl içinde yoğun şekilde yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca tartışılan en önemli konuların başında olmasına rağmen küreselleşme ile ilgili net ve genel bir tanımlamadan söz etmek oldukça zordur. Bazı çalışmalar; küreselleşmenin teknolojik ilerleme ve dış ticaret erişimi sayesinde piyasalar da olanakları arttırdığını savunurken, bazı çalışmalar ise küreselleşmeyi sağlık ve çevre kirliliği gibi olumsuzlukların yayılması olarak değerlendirmektedir (Şliburyt ve Masteikienė, 2010:288; Kakar Khilji ve Khan,

2011:208). İktisadi kalkınma kavramının da küreselleşmede olduğu gibi sağlık, yaşam şartları ve iktisadi etkilerin desteklemesi ve iyi bir çevre, eğitim, sağlık ve insani gelişmeyi amaçlaması yönü ile küreselleşme ile ilişkisinin varlığının incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Küreselleşme kavramının birçok tanımı ve çeşidi bulunmakla birlikte, küreselleşme endekslerinin farklılıkları

ve ölçümlerinin zorluğu dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin ölçümü için yakın dönemlerde birçok farklı çalışma ve endeks oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Küreselleşme endeksleri ile hesaplama yapılmasının en önemli avantajı birçok farklı parametrenin kullanımı ile küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarının ölçümünün hedeflenmesidir.

Tablo 1. Küreselleşmenin Ölçümü

Ölçüm	Ülke Sayısı ve Başlangıç Yılı	Değişken Sayısı	Kapsamı ve Özellikleri
KOF Küreselleşme Endeksi: 2018 Sürümü	203 / 1970	43	Fiili ve de jüri arasında ayrım yapan küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik yönlerini içeren geniş kapsamlı göstergedir.
KOF Küreselleşme Endeksi: 2007 Sürümü	207 / 1970	23	Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik yönlerini içeren gösterge.
(MGI) 2012 Sürümü	117 / 2000, 2008, 2012	11	Küreselleşmenin sosyal-kültürel, ekonomik, teknolojik, politik ve çevresel boyutu ölçülmektedir. Endeks kapsamında yalnızca 2000, 2008 ve 2012 yıllarına ilişkin hesaplama yapılmıştır.
(ATK / FP)	62 / 2002	14	Küreselleşmeyi ölçen ilk bileşik gösterge. Küresel ölçekte politik katılım, teknoloji, kişisel iletişim ve ekonomik bütünleşmeyi kapsamaktadır.
Globalinde	97 / 1970	31	Küreselleşmenin ekonomik, sosyolojik, kültürel ve politik boyutlarını kapsayan sosyolojik küreselleşme endeksi.
CSGR	119 / 1982	16	Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını yıllık olarak ölçmektedir.
(NGI)	70 / 1995	21	Endeks kapsamında ilgili ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme düzeyleri ölçülmektedir. Ülkelerin yıllık toplam ihracat ve ithalat değerlerinin GSYH'ya oranı coğrafik uzaklık ile ağırlıklandırılmış olarak hesaba katılmaktadır.
DHL Connectedness Indicator (GCI)	140 / 2005-2015	12	Ülkenin dünyanın geri kalanıyla entegrasyonunun derinliğini ve genişliğini ölçen bileşik gösterge. Uluslararası mal ve hizmet akışlarını, sermayeyi, bilgileri ve insanları kapsar.

Kaynak: Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J. E. (2019) tarafından hazırlanan The KOF Globalisation Index – revisited çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere; 2000 yılından bu yana araştırmacılar çeşitli endeksler yardımıyla küreselleşmeyi ölçmeye çalışmaktadırlar. Bu kapsamda 2001 A.T. Kearney'in geliştirdiği, KFP (A.T. Kearney/Foreign Policy Globalization Index). Daha sonra 2002 KOF Küreselleşme Endeksi, 2004 CSGR (The Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation) Küreselleşme Endeksi, 2008 yılında MGI (The Maastricht Globalisation Index), 2010 NGI (New Globalization Index), 2012 PBGI (Person-Based Globalization Index) literatürde dikkat çeken ve sık kullanılan endeksler arasında yer almaktadır (Martens vd., 2014: 2).

A.T Kearney ve Foreign Policy dergisi tarafından yıllık olarak yayınlanmakta olan KFP küreselleşme endeksi, 2003-2007 dönemini kapsamaktadır. Politik, ekonomik, sosyal ve kültürel, çevresel ve teknolojik alanını kapsayan göstergedir (KFP, 2009: 1). KOF küreselleşme endeksi 2002 yılında İsviçre KOF Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü'nde Axel Dreher tarafından geliştirilmiştir (Caselli, 2012: 46). İlerleyen dönemlerde düzenleme yapılarak güncellenen endeks; 203 ülke için geçerlidir ve 1970'ten 2017'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. Endeks fiili ve de jüri arasında ayrım yapmaktadır. Genel küreselleşmenin yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik boyutlarda küreselleşmeyi içermekte olan gösterge; 1 ila 100 arasında bir ölçekte değer sağlamaktadır. Aynı zamanda endeks, istatistiksel olarak

belirlenmiş ağırlıklar kullanılarak toplanan 43 farklı parametreden oluşmaktadır. Dreher (2006), küreselleşmeyi, ülkelerin diğer ülkelerle sosyal, politik ve siyasal bütünleşmesi olarak açıklamaktadır (Dreher, 2006: 1092). Dreher tarafından geliştirilen endekse birlikte, küreselleşmenin farklı parametrelerinin de büyüme üzerindeki etkileri bir arada ölçülebilir duruma gelmiştir. KOF küreselleşme endeksi; küreselleşmenin etkilerini hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak sınaama olanağı sağlaması açısından son yıllarda literatürde sık kullanımı ile dikkat çekmektedir. Ekonomik küreselleşme düzeyi; portföy yatırımları, uluslararası ticaret, ortalama gümrük tarife oranı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları gibi finansal akımlar kullanılarak ölçülmektedir. Sosyal küreselleşme seviyesinin endeks değerinin hesaplanmasında; kişi başına düşen IKEA sayısı, kişi başına düşen McDonald's restoranları sayısı, uluslararası turizm, bilgi akışları, uluslararası patent başvuruları, uluslararası telefon görüşmeleri, internet kullanımı, basın özgürlüğü, medeni haklar, cinsiyet eşitliği ve eğitim standartları açısından parametreler kullanılmaktadır. Politik küreselleşme endeksi ise elçilikler ve uluslararası sivil toplum örgütleri (STK) yanı sıra BM barış misyonlarına katılım sayısı, uluslararası kuruluşların üyeliği ve uluslararası anlaşmalar gibi parametreleri kapsamaktadır ve endeks bu doğrultuda ölçülmektedir (KOF, 2019). CSGR küreselleşme endeksi, temelde KFP endeksi yaklaşımı takip edilerek Warwick Üniversitesinde bulunan Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi tarafından geliştirilmiştir (Dreher vd., 2008: 28). MGI endeksi Martens ve Zywiets (2006) tarafından oluşturulmuş ve Martens ve Raza (2008) tarafından geliştirilmiştir. MGI ile küreselleşmenin ekonomik, sosyal-kültürel, teknolojik, politik ve ekolojik boyutu ölçülmektedir. İlgili endeks, küreselleşme düzeyi ve küresel değişim ilişkisinde ülkeleri karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır (Hayaloğlu vd., 2015:121). Vujakovic (2010) tarafından geliştirilen NGI endeksi 21 parametre kullanılarak politik, sosyal ve ekonomik küreselleşme düzeyleri ölçülmektedir (Vujakovic, 2010: 5-6).

4. Ekonometrik Yöntem, Analiz ve Bulgular

4.1. Ekonometrik Yöntem

Türkiye ekonomisinin 1990-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak, küreselleşme endeksinin iktisadi kalkınma ile ilişkisinin varlığı, güncel zaman serisi VAR teknikleri ile

Tablo 3. VAR Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Model 1)

Gecikme Uzunluğu	LOGL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2.506346	NA	0.004991	0.375529	0.473700	0.401574
1	69.42035	125.8717*	1.74e-05*	-5.285029*	-4.990516*	-5.206895*
2	72.74066	5.257159	1.86e-05	-5.228388	-4.737533	-5.098164
3	74.26032	2.152851	2.34e-05	-5.021693	-4.334495	-4.839380

Not: LR: Sequential Modifeild, LR Test Statistics, FPE: Final Prediction Error, AIC: Akaike Information Criteria, SC: Schwarz Information Criterion, HQ: Hannan-Quinn Information Criterion. * En uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

sınanmıştır. Bu doğrultuda küreselleşme endeksi olarak 1970-2017 yılları arasında yıllık bazda hesaplanmakta olan KOF endeksi kullanılmıştır. İktisadi kalkınma göstergesi olarak; insani kalkınma endeksi çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada E-views 9.0 ekonometrik paket programı kullanılmıştır. Çalışma boyunca kullanılan parametreler ve gerekli açıklamalara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Açıklaması	Kaynak
<i>hdi</i>	İnsani Kalkınma	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
<i>kof</i>	Genel Küreselleşme	İsviçre KOF Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü
<i>kofe</i>	Ekonomik Küreselleşme	İsviçre KOF Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü
<i>kofp</i>	Politik Küreselleşme	İsviçre KOF Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü
<i>kofs</i>	Sosyal Küreselleşme	İsviçre KOF Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü

Analizde kullanılan ilgili denklemler aşağıda belirtilmiştir:

$$hdi_t = \alpha + \beta_1 kof_t + u_t \quad (1)$$

$$hdi_t = \alpha + \beta_1 kof_e_t + \beta_2 kof_p_t + \beta_3 kof_s_t + u_t \quad (2)$$

Ekonometrik analiz de iki model üzerinde inceleme gerçekleştirilmiştir.

- Model; genel küreselleşmenin kalkınma üzerindeki etkisini tanımlamaktadır.
- Model; ekonomik, politik ve sosyal küreselleşmenin kalkınma üzerindeki etkisini tanımlamaktadır.

Genel küreselleşmenin, alt bileşenleri ile birlikte denkleme eklenmesi çoklu bağlantı sorunu yaratabilmektedir. Aynı zamanda, Türkiye ekonomisi 1990-2017 dönemi için kurulan birinci model, küreselleşme ve insani kalkınma arasındaki ilişkinin varlığını kanıtlamış, ikinci model ise ilgili ilişkiyi detaylandırmıştır.

4.2. VAR Analizi

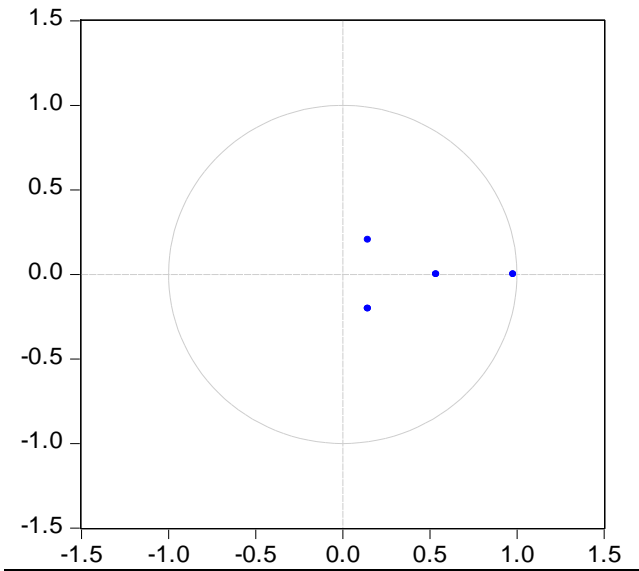
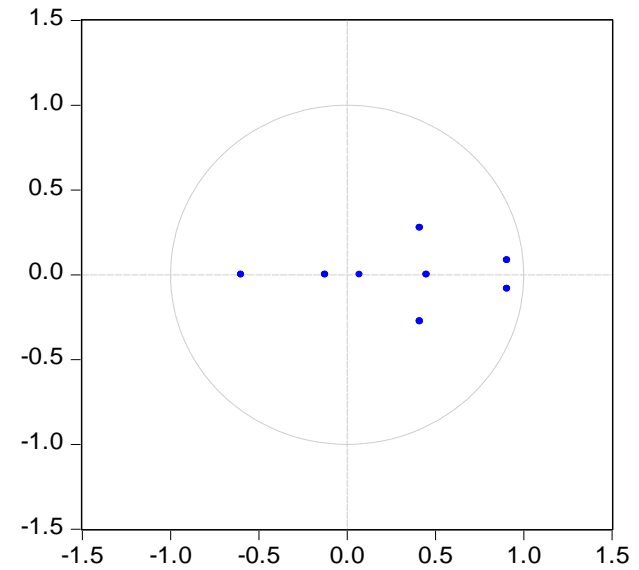
Tablo 3 ve Tablo 4'e göre LR, FPE, AIC, SC ve HQ kritik değerleri incelendiğinde 1. gecikmenin model 1 ve model 2 için en uygun gecikme olduğu gösterilmektedir. Bu durumda VAR modeli her iki model için 1 gecikme uzunluğunda oluşturulmuştur.

Tablo 4. VAR Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Model 2)

Gecikme Uzunluğu	LOGL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-109.0700	NA	0.099686	9.045604	9.240624	9.099694
1	-2.883670	169.8982*	7.49e-05*	1.830694*	2.805794*	2.101145*
2	11.45081	18.34814	9.59e-05	1.963935	3.719116	2.450748
3	21.81229	9.947016	0.000206	2.415017	4.950279	3.118191

Not: LR: Sequential Modifeild, LR Test Statistics, FPE: Final Prediction Error, AIC: Akaike Information Criteria, SC: Schwarz Information Criterion, HQ: Hannan-Quinn Information Criterion. * En uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

4.2.1. VAR Modeli İçin Durağanlık Testi

Şekil 1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri (Model 1)**Şekil 2.** AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri (Model 2)

VAR modelinin gerekli koşullarının sağlandığı test edilmelidir. AR polinomunun ters kökleri ile Şekil 1 ve 2'de modellerin durağanlığı sınanmıştır. Elde edilen sonuç

doğrultusunda Model 1 ve Model 2 için; AR polinomunun ters kökleri birim çember içinde yer almaktadır. Modellerin durağanlığı ve gerekli koşulu sağladığı böylelikle kabul edilir.

Tablo 5. Otokorelasyon LM Testi Sonuçları (Model 1)

Gecikme Uzunluğu	LM İstatistiği	Olasılık Değeri
1	2.337306	0.6740

Tablo 6. Otokorelasyon LM Testi Sonuçları (Model 2)

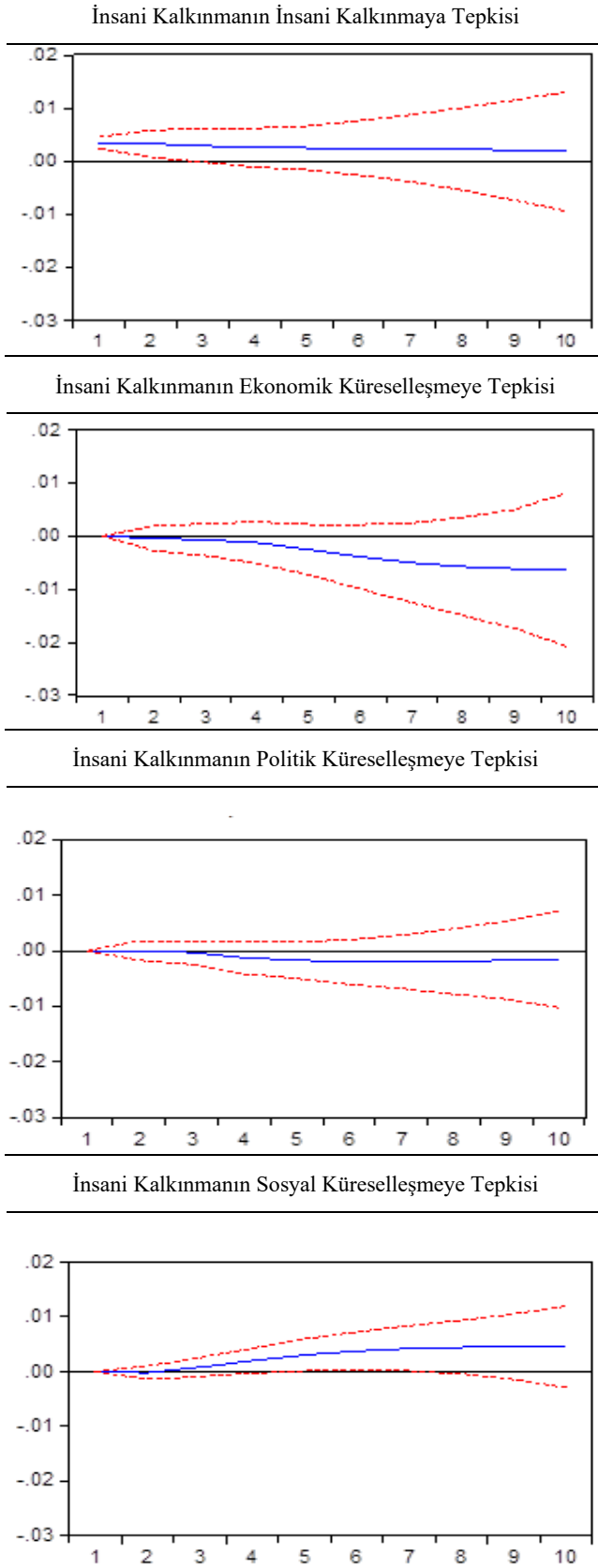
Gecikme Uzunluğu	LM İstatistiği	Olasılık Değeri
1	12.42934	0.7139

İlgili gecikme uzunluğunda otokorelasyon sorunu olup olmadığını anlamak üzere otokorelasyon Lagrange çarpanı (LM) testi ile sınanmış; Tablo 5 ve Tablo 6'da ilgili sonuçlar raporlanmıştır. Modelde otokorelasyon sorunu yoktur şeklindeki hipotezi, olasılık değerleri 0.05'in üzerinde olduğu için kabul edilir. Bu doğrultuda kurulan ekonometrik model, VAR modelin de otokorelasyon problemi bulunmadığı için tutarlıdır.

4.2.2. Etki Tepki Analizi

VAR modelinin tahmin edilebilmesi için, ilgili parametreler sistemin tahmini neticesinde elde edilen artıkların analizine geçilerek, geleceğe yönelik yorumlarda bulunulur. Modelde yer alan değişkenlere bir standart sapmalılık şok verildiğinde, diğer değişkenlerin tepkisi Impulse-Response (Etki Tepki) Fonksiyonları ile ölçülmektedir. Sözü edilen teknik yardımı ile istatistikî şokların parametreler üzerindeki olası etkileri görülmektedir. Bir parametre de gerçekleşen şokların diğer parametreler tarafından açıklanma oranı hesaplanarak değişkenler arasındaki iktisadi ilişkiler daha anlamlı açıklanabilmektedir. Bir şok, parametrenin ileriye yönelik tahmin hatası varyansını açıklayabiliyor ise parametre içsel olarak değerlendirilebilir. Etki tepki analizinde temel amaç bir parametrenin hata teriminde meydana gelecek ± 2 standart sapmalılık etkiye (şoka) karşılık diğer parametrenin vereceği tepkiyi ilgili dönemlere itibari ile ölçmektedir.

Etki-Tepki Fonksiyonu grafiklerinde dikey eksen de oluşan tepkinin boyutu, yatay eksen de ise tepkinin çeyrek dönemlik süresini ifade etmektedir. Grafiklerdeki kesikli çizgiler ± 2 standart hata için güven aralıklarını, sürekli çizgiler ise modelin hata terimindeki bir standart hatalık şoka karşı, bağımlı parametrenin tepkisini, ifade etmektedir.

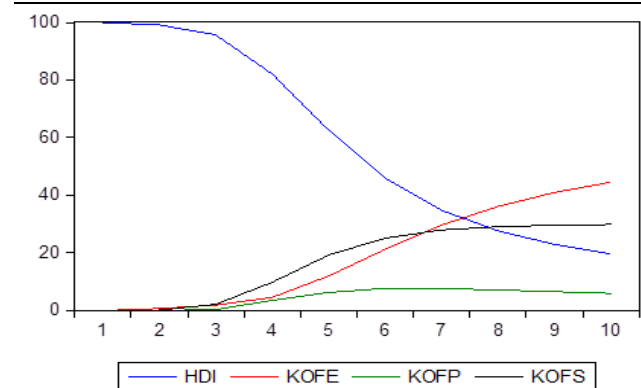
Şekil 3. Etki Tepki Grafikleri

İktisadi kalkınma; ilgili endeks de meydana gelen bir standart sapmalı etkiye (şoka) karşılık, ± 2 standart hata için güven aralıkları baz alınarak, iktisadi kalkınmaya tepkisini diğer bir ifade ile kendisinde gerçekleşen standart hatalık şokun kendisindeki değişmeyi nasıl etkilediğini göstermektedir. Şekil 3. incelendiğinde, etki başlangıçta pozitif seyir göstermektedir ancak süreç içerisinde kendi kendine olan etkisi ve açıklayıcılığı giderek azalmaktadır. İnsani kalkınma endeksinde gerçekleşen bir standart sapmalı etkiye karşılık ekonomik küreselleşmeye etkisi yıllar geçtikçe yüksek oranlarda artışların gerçekleştiği ve ilgili dönemler içerisinde artışla devam ettiği görülmektedir. İnsani kalkınma endeksinin, politik küreselleşmeye tepkisi diğer bir ifade ile açıklayıcı etkisi 8 yıla kadar artan bir seyir izlemiştir, sonraki dönemlerde ise azalan bir etkiye sahiptir. İnsani kalkınma endeksinin, sosyal küreselleşmeye etkisi ise aratarak devam etmiş ancak 9. yıldan sonra azalma eğilimine girmiştir.

4.2.3. Varyans Ayrıştırması

VAR sistem dinamiklerini açıklamak için biraz daha farklı bir yöntem öne süren Varyans Ayrıştırması; bağımlı parametrelerin, bağımsız parametrelere yönelik şoklara karşılık, kendi şokları sebebi ile meydana gelen hareketlerinin oranını göstermektedir. Impulse-Response'ların ve Varyans Ayrıştırmalarının hesaplanması için parametrelerin sıralanması çok önemlidir (Brooks, 2008: 300-301). Diğer bir ifade ile Varyans Ayrıştırması modele dahil edilen parametrelerde gerçekleşen bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer parametrelerden kaynaklandığını göstermekte ve parametreler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesini tespit etmektedir.

Brooks'e (2008) göre, uygulamada bir parametreye ilişkin öngörü hata varyansının çoğunun genellikle bu parametrenin kendisine verilen şoklar tarafından açıklandığını belirtmektedir. Bu durumda değerlendirme yapılırken parametrenin kendi şoklarından kaynaklanan bölümün yanı sıra, diğer parametreler tarafından açıklanan sonuçlara dikkat etmek gerekmektedir (Brooks, 2008: 301-302).

Şekil 4. HDI Değişkeni İçin Varyans Ayrıştırma Grafiği

Tablo 7. HDI Değişkeni İçin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	Hdi	Kofe	Kofp	Kofs
1	0.003509	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.004853	99.13557	0.682438	0.010348	0.171639
3	0.005793	95.65183	1.905692	0.301746	2.140732
4	0.006869	82.05351	4.553004	3.574468	9.819017
5	0.008494	62.49198	11.97648	6.268938	19.26260
6	0.010589	45.86343	21.30718	7.684827	25.14457
7	0.012866	34.75110	29.70418	7.627984	27.91673
8	0.015091	27.61959	36.14806	7.145385	29.08697
9	0.017148	22.90299	40.97547	6.523800	29.59774
10	0.018994	19.63235	44.58658	5.949796	29.83128

VAR ayrıştırması sonuçları tablo 7'de raporlanmıştır. İlgili sonuçlar incelendiğinde, ilk dönem iktisadi kalkınmada ki değişikliğin tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İktisadi kalkınmanın varyansında ki değişiklikleri açıklamada değişimin 4. döneme kadar ortalama %94'ü kendisinden kaynaklanırken; 4. dönem sonrasında ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin etkisinin insani kalkınma endeksi üzerinde artışı ve bu doğrultuda, dönem içerisinde özellikle ekonomik %44 ve sosyal küreselleşmenin %29 seviyelerinde olması kalkınma üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu kanıtlanmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye ekonomisi 1990-2017 döneminde yapılan ekonometrik modelleme ve VAR analiz sonuçları bütün olarak değerlendirildiğinde, çalışmada kullanılan her iki modelin de anlamlı olduğunu ancak ikinci modelin, birinci modele kıyasla daha iyi çalıştığı ve daha açıklayıcı olduğu görülmüştür. Modeller incelendiğinde; birinci modelin anlamlılığı, ikinci modelin uygulamaya dahil edilmesini ve gerekliliğini sağlamıştır. Tahmin edilen ikinci model, küreselleşme ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin detaylandırılması açısından bu çalışma için daha önemlidir. İkinci modelin detaylandırılması neticesinde ekonomik küreselleşme sürecinin, Türkiye ekonomisinin iktisadi kalkınma üzerine etkisinin, politik ve sosyal küreselleşme derecesine kıyasla daha anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Küreselleşme değişkenlerinin son açıklanan KOF 2017 yılı küreselleşme verileri incelendiğinde; genel küreselleşme endeks değeri 71.58, ekonomik küreselleşme endeks değeri 55.82, politik küreselleşme endeks değeri 92.47, sosyal küreselleşme endeks değeri 66.46 olarak açıklanmıştır. Sözü geçen sıralama doğrultusunda değişkenlerin dünya sıralaması ise 56, 109, 17 ve 104 olarak gerçekleşmektedir (KOF: 30.10.2019). Ekonomik küreselleşmenin son dönemde %44 seviyelerinde olması güncel sonuçların ekonometrik model bulguları ile uyumu incelendiğinde; Dünya sıralamasında 109. sırada oluşu ve endeks değerinin (55.82) diğer değişkenlere kıyasla daha düşük olması dikkat çekmekte ve VAR analiz sonuçlarını desteklemektedir. Bunun yanı sıra sosyal küreselleşmenin de son dönemlerde %29 seviyelerinde olması ve yine KOF verilerinde Dünya sıralamasında 104. olması ve 66.46 endeks değeri ile

kalkınma üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu kanıtlanmaktadır.

Türkiye ekonomisinde küreselleşme olgusunda ekonomik faktörlerin (ekonomik küreselleşme) ağırlıklı olması, dış ticaret, portföy yatırımları, ortalama gümrük tarife oranı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları gibi finansal akımların; yardımcı politikalar yolu ile geliştirilmesi ve gerekli iyileştirilmelerin, politika yürütücüler tarafından gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisinde, ekonomik gelişmelerin, kalkınma ve küreselleşme ilişkisinde etkinliğinin pozitif olabilmesi için önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra sosyal küreselleşmenin de kalkınma üzerinde ki etkinliğinin son dönemlerde ki artışı, medeni haklar, bilgi akışları, cinsiyet eşitliği, uluslararası patent başvuruları ve eğitim gibi faktörleri pozitif yönde etkilemeyi amaçlayan sosyal politikalar ve yönetmelikler geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Arndt, H.W. (1981). Economic Development: A Semantic History, *Economic. Development and Cultural Change*, 29(3), 457-466. Retrieved from, <https://www.jstor.org/stable/1153704>.
- Brooks, C. (2008). *Introductory Econometrics for Finance*. (Second Edition). USA: Cabridge Univerty Pres.
- Caselli, M. (2012). Trying to Measure Globalization Experiences, Critical Issues and Perspectives. *Springer Brief in Political Science*, Italy.
- Çelik, M. Y., & Erkan, H. (2010). Küreselleşme Kalkınma İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 188-201.
- Çelikel Danışoğlu, A. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 3(6), 35-59.
- Dreher, A. (2006). Does Globalization Affects Growth? Evidence from A New Index of Globalization. *Applied Economics*, (38), 1092-1094.
- Dreher, A., Gaston, N., & Martens, P. (2008). *Measuring Globalisation: Gauging its Consequences*. Springer, New York.
- Eren, M. V., & Çütçü, İ. (2018). The Effect of Globalization on Economic Growth: An Econometric Analysis on Turkey. *Research Journal Of Politics, Economics and Management*, January 6(1) P-ISSN: 2147-6071.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. (2019). The KOF Globalisation Index – revisited. *The Review of International Organizations*, 14, 543-574. <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>
- Hayaloğlu, P., Kalaycı, C., & Artan, S. (2015). Küreselleşme Farklı Gelir Grubundaki Ülkelerde Ekonomik Büyüme Nasıl Etkilenmektedir? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 119-152.
- Hirst, P., Thompson, G., & Bromley, S. (2009). Globalization

in Question, Third Edition. Cambridge: Polity Press

- Kakar, Z. K., Khlji, B. A., & Khan, M. J. (2011). Globalization and Economic Growth: Evidence from Pakistan. *Acta Universitatis Danubius*,7(3), 208-217.
- KFP (2009). How the Index is Calculated. (Accessed on 20.09.2019), <https://foreignpolicy.com/2009/10/29/how-the-index-is-calculated/>
- KOF (2019). KOF Globalisation Index. (Accessed on 18.09.2019), <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
- Llyod Reynolds G. (1996). Tarihsel Perspektiften Ekonomik Kalkınma. (Çev: S. Öztürk), Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi, (Der: Fikret Şenses), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Masca, M. (1998). Küreselleşmenin Ekonomik Yönden Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 4, 347-373.
- Martens, P., Caselli, M., Lombaerde, P.D., Figge, L., & Scholte, J.A. (2014). New Directions in Globalization Indices. *Globalizations*, 1-12.
- Rodrik, D. (2000) Gelişmekte Olan Ülkeler ve Küreselleşme Politikaları, Türkiye'nin Küreselleşme Stratejisi, *İktisat, İşletme ve Finans*, (175), 6-18.
- Samimi, P., Lim, G. C., & Buang, A. A. (2012). A Critical Review on Synthetic Globalization Indexes. *International Journal of Fundamental Psychology & Social Sciences*, 2(1), 28-31.
- Šliburytė, L. and Masteikienė, R. (2010). Impacts of Globalization on Lithuanian Economic Growth. *Economics and Management*, (15), 288-294.
- Schulze, M. (1999). Conclusion: The Post-War European Economy in Long-Term Perspective. *Western Europe: Economic and Social Change since 1945*. London and Newyork: Longman.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?. *Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers in Economics*, Issue: 04/09, Ankara
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2006). *Economic Development*. 9th Edition. Pearson Publishers, Wesley.
- UNDP (2019). Human Development Data (1990-2018). (Accessed on 21.09.2019), <http://hdr.undp.org/en/data>
- Vujakovic, P. (2010). How to Measure Globalization? A New Globalization Index (NGI). *Atlantic Economic Journal*, 38(2), 237-237.
- Yeldan, E. (2002). Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler, *Praksis*, 7, 19-34.
- Yavlioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 59-77.